

УДК 94 : 323 (477) «1953/1964» *Малишко
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.2.440>

*Dimitrii Plicecky**

ANDRIY MALYSHKO'S SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITIES DURING THE 'THAW' (1953–1964)

Abstract: This article examines the involvement of the Ukrainian creative intelligentsia in the socio-political processes of the 'Thaw' period in the USSR and the reaction to this participation on the part of various branches of government and the KGB, as seen through the prism of the literary, public and parliamentary activities of the Ukrainian 'people's poet' Andriy Samiilovych Malyshko.

Given the current state of research on this topic in Ukrainian historiography, the author *aims* to examine the distinctive features of the socio-political activities of the renowned Ukrainian Soviet writer Andriy Malyshko during the 'Thaw' period.

The 'Thaw' period provided the creative intelligentsia with an opportunity to take advantage of the limited liberalisation of life in the USSR. 'De-Stalinisation' and the speeches regarding the 'anti-party group' enabled them to exert a more active influence on political and public life, to stand up for their rights, and to defend the gains of democratisation. Andriy Malyshko, like many other members of the Communist Party of Ukraine, unreservedly supported the policies of First Secretary Nikita Khrushchev and participated in his campaigns across various spheres of life. The poet spoke on numerous occasions at events dedicated to party congresses, condemning members of the 'anti-party group', particularly the former Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, Lazar Kaganovich. He also consistently paid significant attention to Nikita Sergeevich, extolling him and his policies in speeches and poems. At the same time, Khrushchev's support shielded him from criticism and persecution.

Malyshko opposed the policy of Russification in the republic and the persecution of the creative intelligentsia. However, he himself took part in the campaign to vilify Nobel Prize winner Boris Pasternak and levelled political accusations against other writers, literary figures and artists. He was sympathetic to Khrushchev's campaign in the cultural sphere, speaking out against various Soviet literary and artistic figures.

After Leonid Brezhnev came to power in the USSR, Malyshko was no longer elected as a deputy, but he remained active in the republic's public life, taking part in various landmark events and public and cultural activities of the time.

Keywords: Andriy Malyshko, the 'Thaw', 'De-Stalinisation', anti-party group, Volodymyr Sosyura, Nikita Khrushchev, Boris Pasternak, space exploration in the USSR, Pavlo Popovich, Soviet culture, CPSU, KGB

* *Plicecky Dimitrii* – Postgraduate student at the Faculty of History, Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov (Kyiv, Ukraine); ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6386-217X>;
e-mail: d.v.plisetskyi@npu.edu.ua

*Дімітрій Плісецький**

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ МАЛИШКА В ПЕРІОД «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РР.)

Анотація: Статтю присвячено участі української творчої інтелігенції у громадсько-політичних процесах періоду «відлиги» в СРСР і реакції на цю участь з боку окремих гілок влади та КДБ через призму літературної, громадської та депутатської діяльності українського «народного поета» Андрія Самійловича Малишка.

З огляду на стан дослідження окресленої теми у вітчизняній історіографії автором *поставлено за мету* з'ясувати особливості громадсько-політичної діяльності відомого українського радянського письменника Андрія Малишка у період «відлиги».

На основі глибокого дослідження архівних і газетних публікацій автором проведено ґрунтовний аналіз громадсько-політичного життя культурної інтелігенції УРСР періоду «відлиги». Висвітлено процеси «десталінізації», боротьби з «антипартійною групою» та кампанії Микити Хрущова у сфері культури через призму участі в цих процесах Андрія Малишка.

Період «відлиги» надав можливість творчій інтелігенції скористатися обмеженою лібералізацією життя в СРСР. «Десталінізація» та виступи щодо «антипартійної групи» дали їй змогу активніше впливати на політичне й громадське життя, відстоювати свої права, захищати надбання демократизації. Андрій Малишко, як і багато інших членів СРПУ, беззастережно підтримував курс першого секретаря М. Хрущова та брав участь у його кампанії в різних сферах життя. Поет багато разів виступав на заходах, присвячених з'їздам партії, засуджував членів «антипартійної групи», особливо колишнього секретаря ЦК КПУ Лазаря Кагановича. Також він завжди приділяв значну увагу особі Микити Сергійовича, у промовах і віршах оспівуючи його та його політику. Водночас, підтримка з боку М. Хрущова захищала його від критики та переслідувань.

А. Малишко виступав проти політики русифікації в республіці й утисків творчої інтелігенції. Але при цьому сам брав участь у кампанії цькування лауреата Нобелівської премії Бориса Пастернака, висловлював політичні звинувачення на адресу інших письменників, літераторів, художніх діячів, прихильно ставився до кампанії М. Хрущова у сфері культури, виступаючи проти різних радянських літературних і художніх діячів.

Після приходу до влади в СРСР Леоніда Брежнєва А. Малишка більше не обирали депутатом, але він залишався активним у громадському житті республіки беручи участь у різних знакових подіях і громадсько-культурних заходах цієї доби.

Ключові слова: Андрій Малишко, «відлига», «десталінізація», антипартійна група, Володимир Сосюра, Микита Хрущов, Борис Пастернак, космонавтика в СРСР, Павло Попович, радянська культура, КПРС, КДБ

* Плісецький Дімітрій Вікторович – аспірант історичного факультету, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; вчитель історії та правознавства Ліцею № 84 (Київ, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6386-217X>; e-mail: d.v.plisetskyi@npu.edu.ua

Вступ. Період «відлиги» став початком відносної лібералізації в громадсько-культурному та політичному житті Радянського Союзу. Перший секретар КПРС Микита Хрущов почав процеси «десталінізації», які дали змогу представникам інтелігенції висловитися проти культу особи Йосипа Сталіна, а також реалізувати творчі задуми, які були до цього неможливі. Це можна простежити через призму діяльності українського поета Андрія Малишка.

З огляду на стан дослідження окресленої теми у вітчизняній історіографії автором *поставлено за мету* з'ясувати особливості громадсько-політичної діяльності відомого українського радянського письменника Андрія Малишка у період «відлиги».

Огляд літератури. До новітньої історіографії з питань вивчення громадсько-культурної діяльності Андрія Малишка можна віднести статті Д.В.Плісецького¹ та Т.В.Ладиченко², а також їх спільні напрацювання³. Додаткові відомості представляє присвячена поетові стаття Дмитра Павличка⁴ (2002 р.), де розповідається про маловідомі факти з життя поета. Заслуговує на увагу також праця українського історика Олега Бажана⁵ в якій представлені цінні архівні матеріали з питань громадсько-політичної діяльності А.Малишка у 1950-1960-х рр. Натомість означена автором тематика не знайшла свого відображення в історіографії.

Основним джерелом вивчення громадсько-політичної діяльності Андрія Малишка є архівні матеріали фондів № 22⁶ (Андрій Малишко) та № 878⁷ (Леонід Коваленко) Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України (ЦДАМЛМ) та періодичні видання радянської доби, зокрема газетні статті у «Літературній газеті»⁸.

Виклад основного матеріалу. У березні 1953 р. після смерті багаторічного лідера

¹ Плісецький Д. Діяльність Андрія Малишка в умовах «жданівщини». *Консенсус*. 2025. № 1. С. 165-177; Плісецький Д.В. Депутатська діяльність Андрія Малишка (1951-1967 рр.). *Консенсус*. 2026. № 1. С. 75-90.

² Ладиченко Т. Педагогічна діяльність Андрія Малишка. *Старожитності Лукомор'я*. 2026. № 1. С. 217-226.

³ Ладиченко Т., Плісецький Д. Громадсько-культурна діяльність Андрія Малишка у повоєнний період (1945-1953 рр.). *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2025. Вип. 51. С. 56-62; Ладиченко Т., Плісецький Д. Сприйняття радянськими людьми Корейської війни 1950-1953 рр. через призму твору Андрія Малишка «Корейська поема». *Українські корезнавчі студії. Збірник наукових праць*. 2025. Вип. 1. С. 192-201.

⁴ Павличко Д.В. Андрій Малишко (2002 р.). Павличко Д.В. *Поет шевченківського кореня*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 65-74.

⁵ Бажан О. Андрій Малишко та суспільно-політичні процеси в Україні (друга половина 1940-х – 1960-ті роки): оцінки, судження, дії. *Краєзнавство*. 2012. № 4. С. 75-87.

⁶ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ). Ф. 22. Оп. 1. Спр. 320. 4 арк.; ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 330. 14 арк.; ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 2. Спр. 1. 6 арк.; ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 4. Спр. 9. 9 арк.; ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 5. Спр. 95. 2 арк.

⁷ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. 278 арк.

⁸ Велике торжество українського народу. *Літературна газета*. 1959. 12 травня. (№ 39 (1552)). С. 2; До переможного кінця відстоювати справу миру і дружби народів. *Літературна газета*. 1960. 1 листопада. (№ 87 (1644)). С. 1; Малишко А. Вікно у космос відкрито! *Літературна газета*. 1961. 14 квітня. (№ 30 (1690)). С. 2; Малишко А. Космонавтові. *Літературна газета*. 1961. 8 серпня. (№ 62 (1722)). С. 2; Малишко А. Покликання поезії – служити народам. *Літературна газета*. 1958. 4 листопада. (№ 87 (1497)). С. 3-4; Мир і свободу алжирському народові! *Літературна газета*. 1958. 1 квітня. (№ 26 (1436)). С. 1; Основний герой – сучасник. *Літературна газета*. 1959. 24 березня. (№ 25 (1538)). С. 1; Павло Романович Попович в столиці України. *Літературна Україна*. 1962. 7 вересня. (№ 72 (1834)). С. 1-2; Ширше розгортати творчу роботу. *Літературна газета*. 1953. 8 жовтня. (№ 42 (1140)). С. 2.

партії та держави Йосипа Сталіна в СРСР розпочалася «десталінізація», пов'язана з лібералізацією громадсько-культурного та політичного життя, яку прийнято називати періодом «відлиги». Ініціатором цих процесів став перший секретар КПРС Микита Хрущов у своїй боротьбі зі старою сталінською гвардією. Послаблення цензури сприяло вивільненню творчої ініціативи культурної еліти держави, яка нарешті отримала можливість вільно висловлюватися з різних важливих для неї питань, більше впливати на політичне та культурне життя країни.

Саме на цей період припадає розквіт творчої та громадсько-політичної діяльності більшості провідних письменників, зокрема Андрія Самійловича Малишка. У роки «відлиги» в СРСР він був помітною фігурою багатьох заходів – від святкування різноманітних пам'ятних дат до конференцій, мітингів, з'їздів, зустрічей виборців із депутатами. Його виступи здебільшого відзначалися пафосом та емоційністю, а закінчувалися читанням віршів поета, написаних до заходу чи під час заходу.

Для прикладу можна навести знайдений автором текст однієї з промов Малишка, присвяченої ювілею визволення Києва від фашистських загарбників (машинопис зберігається в архіві Леоніда Коваленка). «Сьогодні ми відзначаємо велике свято, – говорив поет, вшановуючи героїзм радянських людей і воїнів, – Київ входить в історію людства, як місто-герой, це ім'я він заслужив мужністю, своїми полум'яними подвигами і муками; нехай на одну мить встануть перед очима грізні ночі сорок першого року, чорні пожари київських площ, барикади і траншеї біля кожного дому, і ви встаньте з-під обелісків і могил сурові обличчя захисників Києва, молодь і сиві робітники, мінометники і сталевари, матері і наречені з закоханими і заплаканими очима, – ваше місце тут, серед нас, і ваша слава стукає нам у серце сьогодні; ваші голоси лунають у цих мідних сурмах, безсмертя ходить по вулицях, як вітер, бо ваші добрі імена закарбовані навіки»⁹. «А пізніше, – продовжував Андрій Самійлович, – підвівся наш красень Київ з попелу і руїн, як неопалима купина, як воїн воскресний в битвах, як батько, що пригорнув своїх дітей, – і засвітилося над ним небо синіми вогнями, і розпустилася зелена сила дерев, і людськими усмішками на його площах було б зігріти пів світу»¹⁰.

А ось фрагмент іншого виступу, на зборах громадськості міста Києва 29 квітня 1958 р., присвяченого боротьбі за незалежність від Франції народу Алжиру. Радянський Союз та країни соціалістичного табору підтримували прагнення алжирського народу щодо створення своєї держави. До цього закликав і Андрій Малишко. Він гнівно засуджував дії французьких військ в Алжирі: «Вони (французи. – *Авт.*) зібрали велику армію, дали їй зброю в руки і погнали проти трудового народу Алжиру. Імперіалісти ведуть війну на знищення алжирського народу, його древньої культури, мови і звичаїв. Знову запалали під бомбами убогі хатини і міста, знов плач матерів над убитими дітьми розтинає повітря. Мертві очі батьків, дідів, молодих дівчат дивляться в задимлене, гаряче африканське небо»¹¹.

Наявне у виступі і традиційне тоді протиставлення пересічних громадян Франції правлячим колам цієї країни, згадано також співпрацю останніх із нацистською

⁹ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 137.

¹⁰ Ibid. Арк. 139.

¹¹ Мир і свободу алжирському народові! *Літературна газета*. 1958. 1 квітня. (№ 26 (1436)). С. 1.

Німеччиною під час Другої світової війни. Закінчував А. Малишко свою промову вірою у перемогу алжирського народу: «Пролита кров алжирців встане помстою, і не буде тоді рятунку панам-колонізаторам. Нехай скаженіють, як пси, нехай біснуються, як гітлери, – не сховати їм рук, покритих ганьбою і кров'ю!»¹². Далі поет зачитав свій вірш. Загалом промова була типовою для такого формату заходу.

Андрій Малишко належав до числа найактивніших прихильників і пропагандистів політичного курсу й особи Микити Хрущова і навіть присвятив йому цілий нарис, машинопис якого за 1964 р. зберігається у його архіві. «Навіть у тому, що люди звертаються до товариша Хрущова по звичайному, по сердечному, видна народна любов: “Наш Микита Сергійович...”. Так звертаються тільки до старшого товариша, до щирого порадирика і друга... А я ще бачив його в Сталінградському окопчику, в спаленій ворогом полтавській школі, в Новопетрівському бліндажі, коли він з Ватутіним сірого осіннього світанку із журбою в очах дивиться на палаючий Київ. Його невтомна робота і поведження з людьми, навіть усмішка лукава і добра, позначені тією глибокою мудрістю і знанням життя, яке дається людині, як рідкісний талант: бачить людську вдачу і масштаби всієї землі, де правда бореться з кривдою і добро торжествує над злом», – так писав поет у своєму творі¹³.

Так, це були вже відверті лестощі, вершиною яких є такі речення: «Є люди, що шукають золото лише в землі, а він шукає золото в людській душі. І коли він знайде душу щедрю та багату, то доглядає її, шанує і радується, ніби то його рідна дитина, його неоцінний скарб. Таким він живе серед нас, земний і привітний, великий життєлюб і оптиміст, людина з робочими руками і сивою головою мудреця... Пощастило мені бачити, як він недавно клав вінок великому Тарасові на високій могилі в Каневі і стояв три хвилини в мовчанні перед задумливим чолом поета. І ці три хвилини мовчання здавалося були і роздумом, і піснею, і книгою життя, яке пройшов наш народ в боротьбі і славі, за ціле століття...»¹⁴.

Звичайно, А. Малишко не був єдиним із літераторів, хто з усіх сил намагався догодити Микиті Хрущову. Ця практика була поширеною тоді у Радянському Союзі, але одні обмежувалися лише кількома фразами, а інші готові були присвячувати особі першого секретаря навіть і цілі виступи. Це був якийсь парадокс – людина, що зробила собі ім'я на критиці сталінського культу особи, сприймала дифірамби на свою честь як належне. А. Малишко, за всіма ознаками, теж уважав за прийнятне постійну гіперболізацію особистих заслуг М. Хрущова, і слів для нього не шкодував. З документів вбачається, що багатьох письменників особливо дратували його розповіді про «хрущовський бліндаж», той самий, «новопетрівський». «Серед спілого колосу, під високими тополями в полі – стоїть бліндаж. Люди називають його зараз – бліндаж Хрущова. Із цього місця в темні осінні ночі 43 року відкривалася дорога звільнення України. Від цього тісного бліндажа бачили воїни і широчінь Дніпра, і звільнення Києва, і всю велику, світлу судьбу українського народу»¹⁵.

Він говорив про це до ювілею звільнення Києва, до вручення УРСР другого ордена Леніна, до відкриття у Нових Петрівцях музею героїв визволення Києва... «А «Бліндажик»,

¹² Ibid. С. 1.

¹³ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 320. Арк. 4.

¹⁴ Ibid. Арк. 4.

¹⁵ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 138.

панегірик Хрущову, – це як розуміти? Знову холопство? – обурювався із цього приводу російський радянський поет Олександр Трифонович Твардовський, на той час редактор журналу “Новый мир”. – Як йому не соромно»¹⁶.

Намагаючись якось виправдати колегу, Олесь Гончар у своєму щоденнику посилався на те, що в Андрія Самійловича до Микити Хрущова «було почуття щирої вдячності», а також на те, що перший секретар «не раз... його рятував»¹⁷. І це справді відповідає дійсності. Із кожним роком «відлиги» промови та висловлювання Андрія Малишка ставали дедалі категоричнішими і різкішими, а це не могло не відбитися на ставленні до нього як з боку чималої частини скривджених ним літераторів, так і посадових осіб партійних і владних органів, включаючи сюди й Комітет держбезпеки (КДБ).

По суті справи, почавши у 1953 р. із закидів на адресу «Літературної газети» та кореспондентського пункту «Литературной газеты» через недостатню, на його думку, «увагу до ряду позитивних надбань української літератури», які «необхідно представляти... в підручниках та навчальних програмах»¹⁸, Малишко поступово перейшов до різкої критики колег-письменників, відомих партійних і державних діячів, національної політики партії.

Показовими у цьому відношенні є виступи Малишка 1956–1958 і 1963 рр. на заходах, присвячених підсумкам XX з'їзду КПРС і тих, де засуджувалися члени так званої «антипартійної групи» – опозиціонерів політиці Микити Хрущова – Георгія Маленкова, Лазаря Кагановича, В'ячеслава Молотова та Дмитра Шепілова.

Один з перших таких виступів пролунав на зборах у Спільці радянських письменників України в березні 1956 р. Тоді Андрій Самійлович разом з іншими членами письменницької організації підтримав ідею реабілітації репресованих за часів Сталіна письменників О. Олеся, М. Ірчана, В. Блакитного, Г. Косинки та М. Куліша, вдавшись при цьому до досить радикальних на той час узагальнень. Надмірно емоційні слова поета були негативно сприйняті секретарем Київського обкому КПУ Г. Гришком. У своєму звіті він писав: «Особливо неправильним був виступ поета Малишка, який по формі нагадував панахиду по українському народу. Він в жакливіх фарбах намалював «страшне» минуле українського народу, «хліба-солі не було, а людей сажали в тюрми і катували». Він звинувачував Сталіна в неправильному відношенні до опери «Богдан Хмельницький» під час декади української літератури і мистецтва в Москві в 1951 р. Малишко у своєму виступі критикував діяльність члена Президії КПРС тов. Кагановича Л.М. під час перебування його секретарем ЦК КП України. Малишко заявив, що за вказівкою Кагановича на Україні було репресовано 9 тисяч чоловік»¹⁹.

На думку українського дослідника О. Бажана, «критика культу особи Сталіна пов'язувалась А. Малишком з подоланням негативних явищ, які визрівали в національній політиці, призводили до забуття рідної мови, історії та традицій українського народу»²⁰. Тому він і використовував будь-яку можливість публічно висловитися щодо цього. Така активність поета не залишалася непоміченою. Так, після відкритих зборів СРПУ 21 вересня

¹⁶ Гончар О.Т. Щоденники: Т. 3 (1984–1995). Гончар О. Т. Щоденники у 3-х т. Київ: Веселка, 2004. С. 170.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ширше розгортати творчу роботу. *Літературна газета*. 1953. 8 жовтня. (№ 42 (1140)). С. 2.

¹⁹ Бажан О. Андрій Малишко та суспільно-політичні процеси в Україні... С. 79.

²⁰ Ibid. С. 77.

1956 р. секретар ЦК КПУ С. Червоненко у своїй доповідній записці назвав виступ Малишка «демагогічним» та «антипартійним», додаючи, що «не зважаючи на те, що після активу партійне бюро і закриті партзбори Спілки письменників засудили поведінку т. Малишка, він, відчуваючи підтримку певної групи письменників, продовжує припускати політично невірні, антипартійні висловлювання, як це було, наприклад, у м. Дрогобичі під час святкування 100-річчя з дня народження Франка, про що доповідали мені секретарі Дрогобицького обкому партії т.т. Дружинін і Кашеев. І на цей раз поведінка т. Малишка не дістала належного осуду присутніх письменників, серед яких були комуністи»²¹.

З наявних документів можна дізнатися, що у Дрогобичі, у ресторані поет на очах у відвідувачів обурювався «вивісками російською мовою» у місті та призначенням на посаду місцевого секретаря обкому партії вихідця з Херсону – В. Дружиніна, прокоментувавши це так: «невже не знайшлося свого чоловіка, випхнув якусь бабусю, яка белькотіла язиком і радий»²². Завдяки присутньому при цьому директору Дрогобицького театру В. Гаєвському про інцидент негайно дізнався Дружинін, який, у свою чергу, доповів секретарю ЦК КПУ М. Підгорному. Наслідком стали партійні збори у Києві, де поведінку А. Малишка засудили письменники Іван Ле, Сава Голованівській та інші. Проте поет тоді не став захищатись, а навпаки вдався до «контрнаступу». «Ви що!? Я ж – боєць Червоної армії, пройшовши своїми ногами всю війну. Я – автор творів про Леніна, поеми «Прометей», оспівував і оспівую радянську Батьківщину, – і ви будете мене звинувачувати!?!», – так опонував поет зі слів українського літературознавця Михайла Шалата²³. У будь-якому випадку нападки на А. Малишка у ті роки ніколи не приносили бажаних результатів.

1957 рік став знаковим у політичному житті СРСР. Спроба декількох членів Президії ЦК КПРС усунути М. Хрущова з посади першого секретаря стала черговим поштовхом до критики представників старої сталінської гвардії. З літа 1957 р. по всій країні почали проводитися збори на підтримку Микити Хрущова.

У Києві на такому заході виступав і Андрій Малишко. Неважко здогадатися, що найбільше дісталось знову ж таки Лазарю Кагановичу, з яким у поета були свої рахунки. Він був звинувачений у репресіях на території України в 1947 р. й охарактеризований як «напівграмотна істота». «Ця нікчемна групочка, як добре говорив мій великий друг Олександр Євдокимович (Корнійчук. – *Авт.*), знайшла ідеологічну базу серед деяких письменницьких елементів, вони їх підтримали, назавтра на Україні Каганович почав розправу з письменниками, знаючи, що письменники – це українська пісня, українське слово, українська культура і мова, що убити письменників – це значить убити душу народу», – звинувачував поет членів «антипартійної групи»²⁴. «За шість місяців свого не секретарювання, а панування і царювання, він знищив і посадив в тюрми вісім тисяч радянських людей, уподоблюючись тому сатрапу Ніколаю Палкіну (імператору Миколі I. – *Авт.*). Він піднімав на Україні гангстерів, пройдисвітів, щоб вони робили розгул на нашій Україні»²⁵. Цікаво, що з іменем М. Хрущова насправді була пов'язана набагато більша

²¹ Ibid. С. 79.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 3.

²⁵ Ibid. Арк. 5.

кількість репресій, і А. Малишко не міг не знати про це. Але перший секретар захищав поета, тож і той ніколи, жодного разу не шкодив йому.

Другою мішенню А. Малишка тоді став Вячеслав Молотов: «Ми колись знали чорні дні і чорні ночі, коли на Україні господарював Молотов, – заявляв Малишко. – І були банди, і він мізинцем не ворухнув, щоб боронити наш народ... Ненавидячи український народ, знаючи його благородну історію, він жодного доброго слова не казав»²⁶. Такий тон щодо цього партійного і державного діяча ніяк не можна вважати цілком коректним. Адже В. Молотов перебував на посаді секретаря ЦК КПУ лише якихось 5 місяців (17 листопада 1920 р. – 22 березня 1921 р.), коли ще навіть не закінчилася громадянська війна. Тому до подолання засилля «банд», тим більше, до культурного будівництва в УСРР шлях був ще дуже і дуже далекий.

В архіві Леоніда Коваленка зберігається звернення Андрія Самійловича до першого секретаря ЦК КПУ Миколи Підгорного, вочевидь, написане в 1957 р., де поет скаржився, що після виступу на письменницьких зборах у 1955 р. з критикою антипартійної діяльності Маленкова та Кагановича, особливо щодо «злочинної роботи» останнього під час перебування в Україні, «почалося переслідування» його, як поета. «Я не буду говорити про все, але одним з виявів цього переслідування є той факт, що мене негайно було виключено з програми з літератури у середніх школах. До того мою творчість вивчали за програмою учні десяти класів, а після 1955 року я, як говорить міністр освіти УРСР, «попав під скорочення». Але це неправда, бо програма з української літератури не скорочена, а замість мене в програму ввели інших письменників», – писав А. Малишко першому секретарю ЦК КПУ²⁷.

Поет також доводив, що його критика була правильною, бо він говорив правду та просив вирішити проблему із шкільними програмами.

Загалом, практично у кожному з виступів в 1957 р. А. Малишко продовжував пристрасно громити учасників «антипартійної групи». Причому, щоразу його промови ставали все менше стриманими. Посилювався пафос («Перед грізним і величним лицем історії...») і лунали дедалі брутальніші формулювання, тим більше, що ті, кого він критикував, програли: «...в останні часи знайшлася в наших рядах антипартійна група Маленкова–Кагановича–Молотова, яка хотіла розколоти партію, знищити її монолітність тільки заради того, щоб посісти високі місця... Це не просто антипартійна група, це група вбивць, які зневажали наші радянські нації, вели себе, як політичні бандити, фальшиво прикривалися іменем партії»²⁸. Також А. Малишко продовжував зосереджувати свою увагу на особистості Л. Кагановича як «ката українського радянського народу», згадуючи про його перше та друге перебування в Радянській Україні на посаді першого секретаря ЦК КПУ. Не оминав він увагою й репресії 1930-х рр. та утиски українських письменників у 1947 р. «За кілька місяців свого жалюгідного господарювання на Україні, Каганович звільнив з роботи і опалюжив тисячі радянських і партійних керівників тільки за те, що вони були чесними ленінцями, синами партії і працювали разом з Хрущовим»²⁹.

Серед інших виступів на ці теми варто згадати ще один у 1962 р. Це відбулося після

²⁶ Ibid. Арк. 2-3.

²⁷ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 68.

²⁸ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 4. Спр. 9. Арк. 1.

²⁹ Ibid. Арк. 4.

XXII з'їзду КПРС, що проголосив курс на радикальну десталінізацію. Як і раніше, А. Малишко почав знову нападати на стару сталінську гвардію в особі Л. Кагановича та його прихильників. «Він (Л.М. Каганович. – *Авт.*) заквасив всю цю нечисть ще будучи в 28-29 році на Україні секретарем ЦК, і всі ці викормиші, гадьониші вирости з отруйного дерева Кагановича почали йому вірно служити і сповзатись до нього зі своїх нор»³⁰.

Документальні джерела свідчать, що з точки зору деяких діячів вищого партійного та державного керівництва навіть у роки «відлиги» Андрій Малишко у своїх виступах постійно переходив межі дозволеного. Так в інформаційній записці до пленуму з ідеологічних питань, за підписом кандидата у члени Президії ЦК КПРС, а у майбутньому міністра іноземних справ СРСР – Д.Т. Шепілова, А. Малишко згадується у контексті боротьби за «винищення великодержавного шовінізму та місцевого націоналізму»: «Ця лінія знайшла своє відображення у роботі ХХ з'їзду партії та зустріла одностайне схвалення трудящих, – зазначав Д. Шепілов. – Також варто у зв'язку із цим відмітити, що в окремих місцях є націоналістичні прояви: візьмемо явно націоналістичний виступ поета Малишка на зібранні письменників в Києві або виступи деяких студентів та викладачів в Єреванському університеті»³¹. Проте, як сказано було вище, від неприємностей його рятувало прихильне ставлення до нього з боку Микити Хрущова. Своєю чергою, Андрій Самійлович за будь-якої нагоди не забував підкреслювати свою лояльність до першого секретаря ЦК КПРС, засипаючи його дифірамами.

28 листопада 1960 р. відбулися збори партійного активу м. Києва та Київської області, присвячені виступу першого секретаря КПРС Микити Хрущова на XV сесії Генеральної Асамблеї ООН, тієї самої сесії, де він, як керівник радянської делегації, в одному з епізодів постукав черевиком по столу. У Жовтневому палаці були присутні партійні та державні діячі Української РСР і представники інших організацій. Із великою доповіддю виступив перший секретар КПУ М. Підгорний. Він відзначав важливість цієї сесії Генеральної Асамблеї ООН: «...на Генеральній Асамблеї розгорнувся величезної сили наступ нового світу на старий, відживаючий свій вік капіталізм і породжені ним ганебні порядки, що гнітять і терзають людину. Це була справжня битва нового з старим, якої ще ніколи не знала за 15 років свого існування Організація Об'єднаних Націй»³².

У такому ж дусі були витримані й промови інших виступаючих, у тому числі й Малишка: «Заповітна мрія людей, висловлена устами М.С. Хрущова, – світ без зброї, ламає, наче бурелом, змертвілу ідеологію капіталізму. Віками складалося так, що одна рука людини лежала на мечі, а друга – на чепігах плуга; одною рукою людина сіяла хліб, а другою тримала збою, щоб захистити його і себе від напасника. Скільки існує людство – меч і зброя були знаком лихоліть, пролітої крові, тяжкої материнської журби і сліз. А плуг і хліб – був і є знаком доброти і людського щастя» – говорив поет на зборах³³.

У ході виступу А. Малишко викривав агресивну політику «імперіалістів»,

³⁰ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 119.

³¹ Доклад Н.С. Хрущева о культе личности Сталина на XX съезде КПСС: Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. С. 337.

³² До переможного кінця відстоювати справу миру і дружби народів. *Літературна газета*. 1960. 1 листопада. (№ 87 (1644)). С. 1.

³³ Ibidem.

«колонізаторів», «отаманів чорного розбою», і, як завжди, протиставляв радянські та західну дійсність, після чого зайвий раз згадав не тільки Хрущова, але й Підгорного: «Славний захисник вселюдського миру Микита Сергійович Хрущов і вірний син українського народу Микола Вікторович Підгорний дали достойну і нещадну відсіч цим оскаженим псам – заокеанським холуям... Сердечне вам спасибі за це, дорогі наші посланці миру!»³⁴.

Період М. Хрущова для літераторів серед іншого пов'язаний із темою підкорення людиною космічного простору. Адже кожен політ космонавтів СРСР ставав подією, справжнім святом у житті країни. Багато письменників писали вірші про радянських космонавтів. А. Малишко також долучився до цього. У цей час він знову повертається до публікацій віршів на сторінках «Літературної газети», як це було за часів Й. Сталіна.

Перший такий твір був надрукований у «Літературній газеті» за 14 квітня 1961 р. під назвою «Вікно у космос відкрито!» – на честь успішного польоту радянського космонавта Юрія Гагаріна 12 квітня 1961 р.: «Наші очі і цвіт наш, міста і поля/ Задивилися в небо у вранішню пору:/ Золотою ракетою крас земля/ Велетенського космосу шир неозору»³⁵. А. Малишко, як і інші радянські поети, висловлював свою громадянську позицію через свої вірші.

На другий політ у космос радянського космонавта Германа Титова (6 серпня 1961 р.) Малишко відгукується віршем «Космонавтові»: «Напливають події, як хмари,/ як блискавки в ніч горобину,/ Космонавте крилатий,/ то слава твоя зроста,/ І мільярди квітів/ з'єднались в одну жордину, І мільйони рік/ відкрили для себе уста»³⁶.

11-12 серпня 1962 р. на орбіту Землі було відправлено два космічні кораблі «Восток-3» і «Восток-4» (космонавти А.Г. Ніколаєв і П.Р. Попович). Це був перший успішний груповий політ у космічному просторі двох апаратів³⁷. Після завершення цієї місії космонавти виступали в Кремлі, а потім П.Р. Попович відвідав столицю УРСР 5 вересня того ж року. З цієї нагоди відбувся мітинг, де були присутні вищі керівники республіки та КПУ, а також інтелігенція Києва. Під час цього заходу виступав А. Малишко. Він із захопленням говорив про політ П. Поповича: «Ми дивилися на екрани телевізорів і бачили, як Ви там, за сотні кілометрів від Землі, демонстрували невагомість, опускаючи то бортовий журнал, то олівець. Серця наші сповнювалися ніжністю до Вас, і всі ми хвилювалися з Вами. Ваша невагомість стала найбільшою вагомістю світу, а Ваш політ – найбільшою подією наших днів»³⁸. А. Малишко у своєму характерному стилі розповідав про рідний край космонавта та свої побажання йому. «Промітайте доріженьку, що не закурена, а зорями закосичена, зустрічайте козаченька, що сам, як сонечко, славою увінчаний. Промітайте доріженьку, нехай вона ляже до Узина, до серця України, не закурена, не запилена, а тільки ласкою та людською любов'ю устелена у вічність. Ідіть, Павле, по тій дорозі» – так завершував свою промову поет³⁹.

Так само як і Сталін, Микита Хрущов уважав себе авторитетом з усіх питань. Це

³⁴ Ibidem.

³⁵ Малишко А. Вікно у космос відкрито! *Літературна газета*. 1961. 14 квітня. (№ 30 (1690)). С. 2.

³⁶ Малишко А. Космонавтові. *Літературна газета*. 1961. 8 серпня. (№ 62 (1722)). С. 2.

³⁷ Повідомлення ТАРС. *Літературна Україна*. 1962. 14 серпня. (№ 65 (1827)). С. 1.

³⁸ Павло Романович Попович в столиці України. *Літературна Україна*. 1962. 7 вересня. (№ 72 (1834)). С. 2.

³⁹ Ibidem.

стосувалося й літератури. Тому цілком зрозуміло, що на XXI з'їзді КПУ 16-19 лютого 1960 р. Малишко широко цитував його: «М.С. Хрущов наших кращих письменників назвав автоматниками прицільного вогню, а як відомо, автоматники не ходять позаду армії. Їхнє місце попереду і вони не бояться шляху, не бояться мін і ворожої зброї. Так і ти, збагачуй літературу правдою життя без прикрас і солоденької рожевої водиці, бери грубо і зримо колючу і красиву нашу радянську правду, і народ відповість тобі любов'ю і широю подякою»⁴⁰. У цьому виступі він також зупинявся на перевагах радянської культури та мистецтва, називаючи імена визначних письменників і митців у різних напрямках. «Безсмертна елінська культура створила чарівні лінії людського тіла, гармонію фарб. Ніби мармур співає в скульптурі, ніби фарби просвічує сонцем. Душа і характер радянської людини вищі, красивіші, багатогранніші за елінську натуру, вона шукає своїх могутніх художників і композиторів, щоб у мелодії пізнати биття свого серця, а лінії і глибинні нюанси характеру були виведені нестаріючими фарбами»⁴¹.

Зовсім інакше ставився поет до всіх тих, хто потрапляли у немилість до влади. Це яскраво простежується не тільки на прикладі різних партійних або державних діячів, але й літераторів.

Так сталося, зокрема, з письменником Борисом Пастернаком, лауреатом Нобелівської премії за 1958 рік (щоправда, отримувати її він відмовився). Публікація на Заході книги цього автора під назвою «Доктор Живаго» спричинила нищівну критику його особи, ініційовану особисто М. Хрущовим. Учасники кампанії цькування письменника в очі не бачили його твору, але, як писали тоді в українській «Літературній газеті», «я (цього роману – *Авт.*) не читав, але не маю підстав не вірити... що роман поганий. Із художнього боку і з ідейного». Автором цього тексту був Петро Панч, і у порівнянні із тим, як висловився щодо Б. Пастернака А. Малишко, він був взірцем толерантності та делікатності. Свою участь в обговоренні роману у вже властивому йому агресивному стилі поет розпочав із того, що обізвав письменника «внутрішнім емігрантом» та людиною з «підлою і дрібненькою душею». І надалі кількість образ все збільшувалася: «Понад сорока років цей негідник жив з радянським народом, їв хліб і от дійшов до того, що став своєю отруйною слиною обпльовувати все світле і радісне, чим живе народ-будівник. Брудні руки цього іуди не здригнулися, коли він писав свій пасквіль на Велику Жовтневу революцію, на наше світле життя. Знахабнілим запроданцем і безбатченком виявився він, коли передавав свою наклепницьку писанину нашим ворогам. Ганьбою і презирством затаврував цього іуду, цього перевертня весь народ, всі радянські літератори»⁴².

4 листопада 1958 р. «Літературна газета» опублікувала, можна сказати, програмну статтю А. Малишка «Покликання поезії – служити народові». Цей досить об'ємний текст був присвячений радянській літературі та її ролі у побудові комунізму. На початку, не називаючи імен, поет критикує відомих письменників з причини, як він сказав, слабкості їх нових творів: «Молоде покоління дивиться на старших, як вони йдуть в літературі, хоче навчатися у них майстерності, хоче рівнятися по них, але за останній час поетичні цикли

⁴⁰ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 330. Арк. 12.

⁴¹ Ibid. Арк. 14.

⁴² Малишко А. Покликання поезії – служити народові. *Літературна газета*. 1958. 4 листопада. (№ 87 (1497)). С. 3.

старих і їх окремі вірші, що часто з'являються в газетах, не стають взірцем, не стають тією серйозною школою, що навчила б молодше покоління, як треба по-справжньому працювати. Тим більше, що в старших майстрів є чимало отих накладок, поспіху, одверто кажучи, поверховості і закликів, якими вони, не так вже й рідко, підміняються справжньою поезією»⁴³.

А далі Андрій Самійлович, як верховний суддя, проходиться по окремих авторах, зазначаючи недоліки, начебто наявні в їхніх творах. Він завершує свою статтю наступними закликами до літераторів: «Давайте творити таку поезію, що допомагає людям в труді, а коли треба – як воїн воює разом з ними, поезію, яка, взявши високі ідеали в свого народу, несе їх в народ опоетизованими, наснаженими гарячим биттям людського поетичного серця. Давайте ні на мить не забувати, що ми тільки слуги народу, і те високе звання радянського поета, яке дав нам наш народ, ми маємо виправдати не камерними віршиками, не копанням у власному «я», а поезією високої наснаги і широкого громадського звучання, яка покликана стверджувати героїку нашої дійсності»⁴⁴. Ця критика та заклики поета виглядали як знуцання над деякими літераторами, яких він згадував.

А ще через кілька місяців, у березні 1959 р. під час IV з'їзду письменників радянської України А. Малишко виступив із критикою «формалістів» і модерністів. Серед них під удар потрапили, зокрема, літературознавець І. Сельвінський і письменник С. Голованівський. Першого А. Малишко таврував за описування радянських поетів Твардовського, Ісаковського та Суркова як «примітивного тріо баяністів», а другого за статтю «Народність в епоху супутників», де автор порівнював вітчизняних письменників до «чумаків і коробейників»⁴⁵.

Він повторює свої основні тези зі статті «Покликання поезії – служити народові», а саме щодо ролі поета, програми у школі. Знову чуємо заклик до написання епічних поем, але цього разу Малишко вже вдається до реверансів: «Не подумайте, дорогі друзі, що це мовиться, як докір вам, а прийміть це як хороше прохання. Партія спланувала трудове семиріччя, давайте ми з вами сплануємо творче чотириріччя. Старші і молоді мої друзі П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, В. Сосюра, П. Воронько, М. Нагнибіда, С. Олійник, С. Воскресакенко, Т. Масенко, Д. Павличко, О. Підсуха, А. Малишко й інші товариші, давайте до наступного з'їзду прийдемо з епічними поемами про сучасника, щоб герої наших поем стали повноправними делегатами V з'їзду»⁴⁶. Цим виступом поет засвідчує свою особисту активність у літературному житті та водночас продовжує наставляти інших літераторів.

Наслідком надмірно запального темпераменту, конфліктів з колегами по Спілці письменників та особистої ворожнечі А. Малишка з Миколою Бажаном стало несхвалення його кандидатури на посаду головою Спілки письменників України, й навіть покровительство з боку Хрущова тут не допомогло. У 1959 р. замість М. Бажана новим очільником українського письменництва став Олесь Гончар. Поет переживав це дуже болісно. О. Гончар згадував: «Складно і в мене з ним було... Його мучили ревності. Це при

⁴³ Ibid. С. 3.

⁴⁴ Ibid. С. 4.

⁴⁵ Основний герой – сучасник. *Літературна газета*. 1959. 24 березня. (№ 25 (1538)). С. 1.

⁴⁶ Ibidem.

тому, що і я вважав, що керівником СПУ мав би бути він. Але ареопаг наш на це не міг піти»⁴⁷.

Своєрідною помстою А. Малишка за це став черговий, вже після XXII з'їзду КПРС, що проголосив курс на радикальну десталінізацію, виступ, коли він, знову згадуючи про 1947 р. і його особистий конфлікт із Л. Кагановичем, наслідком якого стало його усунення від посади заступника голови СРПУ та головного редактора журналу «Дніпро», раптово перейшов на особу М. Бажана, звинувачуючи його у нападах на українську інтелігенцію та захисті членів «антипартійної групи»: «...коли проходив Київський міський партійний актив, Ви (М. Бажан. – *Авт.*) мали честь бути в комісії, яка складала резолюцію по справі фракціонерів антипартійної групи і Ви тоді один виступили проти виключення Кагановича з партії»⁴⁸. Окрім цього, зі слів А. Малишка, Микола Платонович погрожував йому під час партійних зборів у 1956 р. виключенням з партії за критику Л. Кагановича. «Сказане мною далеко не вичерпує всього того, що було б сказати про ганебне хазяїнування Кагановича на Україні. Але хотілося б щоб у розвиток сказаного товариші, які служили Кагановичу і обдзвонювали редакції звинувачуючи їх в тому, що вони мало відшукали націоналістів, щоб ці товариші сьогодні виступили і сказали чи це вони робили по добрій волі, чи їх примушував це робити Каганович. Хай всі, хто помагав йому виступами, розгромними статтями скажуть сумісно це з партійною совістю чи ні?», – так звертався А. Малишко до інших письменників⁴⁹.

Загалом, протягом першої половини 1960-х рр. кількість скарг щодо поведінки та націоналістичних висловлювань поета все збільшувалася. Серед іншого, це було пов'язано із «Законом про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток народної освіти в Українській РСР», який, на думку Малишка, відкривав дорогу до русифікації освіти в Україні. Тоді він разом із О. Гончаром (обидва були депутатами Верховної Ради УРСР) виступили із пропозицією доповнити статтю 9 цього закону такою фразою: «створити всі необхідні умови для вивчення української мови у школах з російською мовою викладання»⁵⁰. «Ми вважаємо, що стаття 9 потребує відповідної поправки тому, що таку серйозну справу, як народна освіта і вивчення української мови не можна покладати на самовплив і розсуд учнів, неповнолітніх громадян; Вивчення української мови в усіх школах з російською мовою викладання повинно бути державно узаконено, як питання великої ваги у вихованні української соціалістичної нації», – так завершували свій документ депутати⁵¹.

Олесь Терентійович у своєму щоденнику від 10 лютого 1987 р. згадував, як вони з А. Малишком порушували це ж питання на засіданні Президії Спільки письменників України, і як «Корнійчук, головуючи на сесії, відмовився оголосити наше писемне подання..., і як Червоненко, тодішній секретар ЦК КПУ, довго й нудно мурижив нас, вимагаючи забрати подання назад...»⁵². Цей епізод засвідчував незгоду поета з окремими

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 121.

⁴⁹ Ibid. Арк. 122.

⁵⁰ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 5. Спр. 95. Арк. 1.

⁵¹ Ibid. Арк. 2.

⁵² Гончар О.Т. Щоденники: Т. 3 (1984-1995)... С. 132.

моментами мовної політики у республіці. Не все у ній влаштувало його й раніше. З цього приводу ще у лютому 1960 р. до ЦК КПУ було відправлено спеціальне повідомлення від Голови КДБ при Раді Міністрів УРСР В. Нікітченка «про деякі буржуазно-націоналістичні прояви серед окремих представників творчої інтелігенції». У ній було зазначено, що творча інтелігенція «неправильно розуміє політику партії в національному питанні» та наводила приклади таких ідеологічно «шкідливих» проявів: «Виступаючи в якості» активного захисника української культури від «русифікації», письменник М. Чабанівський в неодноразових бесідах із перекладачем Бобирем і поетом Малишко вихваляв ідеолога буржуазного націоналізму Грушевського. Провокаційно посилаючись на Малишка, Чабанівський стверджував, що Україна ніколи не буде самостійною, так як вона дуже багата. В іншому випадку повідомив, що нібито в журналі «Комуніст» в статті С. Червоненко вказує, що усі українські школи поступово закривають і будуть функціонувати тільки російські. Коли ж його запитали, де читав він про це, Чабанівський знову посилався на Малишка...»⁵³. Якби не підтримка з боку першого секретаря ЦК КПУ, подібні звинувачення могли дорого коштувати поетові.

Становище змінилося, коли у 1964 р. партію очолив Леонід Брежнєв. Лібералізація почала згортатися, але А. Малишко, як і раніше, продовжував потрапляти в епіцентр чергових скандалів. Так, на похованні поета Володимира Сосюри у січні 1965 р. він виступив із промовою, яку записала на магнітофон українська журналістка М.О. Смешнова (текст цього запису наводить дочка поета – Валентина у своїй книзі⁵⁴), але й без запису його слова швидко поширилися серед інтелігенції.

Того дня, висловивши жаль та скорботу з приводу смерті В. Сосюри, поет несподівано вдався до звинувачень на адресу тих, хто переслідував за життя митця. «Хай прокляття впаде на голову тих, хто це робив, вкоротивши тобі віку! Ми, осиротіли, лишаємось з твоєю великою любов'ю до людей, до слова, до поезії, до великої нашої Матері-України... І хай дурість кретинів і невігласів, прелатів і єзуїтів, яка коротила твоє життя після написання цього вірша («Любіть Україну». – *Авт.*), зів'яне над могилою великого українського поета!», – говорив А. Малишко⁵⁵.

На закінчення він сказав: «Пробач, що ми не покрили тебе славною козацькою китайкою по нашому звичаю, і не поклали на твоє серце червоної калини – ти ж так те любив! Та червона калина твоєї Україні червонітиме в твоєму серці і твоєму слові! Комусь, може, набридли ці символи нашої вічної свободи і гіркоти, а для нас вони зацвітатимуть вічно – від молодих до старих – з покоління в покоління. Ми хотіли поховати тебе так, як годиться ховати великого співця, і пронести тебе на своїх плечах по всьому Хрещатику, по всій нашій рідній землі... Що ж, кажуть, не можна... А як жаль, що і в цьому ми схилиємось до циркулярів, а не до вікових традицій нашого народу. Що ж, тоді ми, невдячні сини твої, понесемо тебе на своїх раменах у вічність...»⁵⁶. Про цей виступ, з відвертою критикою політики партії щодо давніх українських символів і традицій, були негайно проінформовані перший секретар КПУ Павло Шелест і секретар ЦК КПУ з ідеології Андрій Скаба.

⁵³ Бажан О. Андрій Малишко та суспільно-політичні процеси в Україні... С. 81.

⁵⁴ Малишко В.А. Тату, я люблю тебе: Пережите. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. С. 140-142.

⁵⁵ Ibid. С. 141-142.

⁵⁶ Ibid. С. 142.

Інший скандал був пов'язаний із зустріччю у Львові латиських та українських письменників із місцевою інтелігенцією у тому ж році. Саме цей випадок зрештою і коштував поету депутатського мандату. Зустріч відбулася 7 липня 1965 р. з нагоди проведення тижня латиської літератури. Спочатку вечір відкрив Дмитро Павличко, а потім виступив Андрій Малишко. Він згадував про відвідання Львова у 1939 р. та про те, яке місто стало зараз. «Дорогі друзі, і в 1939 році я був у Львові. Я був з військами, коли звільняли західноукраїнські землі від пілсудщини... Мені сьогодні, пробачте на слові, прикро, що такий невеличкий зал і так мало людей. Я сподівався, ідучи в центр західних областей України, в оплот української культури, побачити більше людських облич, я сьогодні бачу їх мало. Зате я бачу інтуристів, які п'яні ходять по Львову», – говорив поет⁵⁷. Трапились й інші випадки, коли поведінка А. Малишка у місті була негативно сприйнята оточуючими. «В період перебування у Львові А. Малишко у низці випадків вів себе нетактовно, грубо дорікаючи буфетниці за незнання української мови, біля готелю «Інтурист» у присутності гостей і радянсько-партійних робітників області вигукував, що тут, у Львові, він «не бачить українців», а лише іноземних туристів і т.д.», – повідомляв у своєму повідомленні Голова КДБ В. Нікітченко.

Цього разу наслідки не забарилися. Одразу після поїздки, зі слів Д. Павличка, його та А. Малишка викликали до секретаря ЦК КПУ з ідеології А. Скаби. Утім, його розповідь викликає сумніви, оскільки незрозуміло, з якої причини погрози секретаря на адресу поета мали б одночасно торкатися і його. «Ми таких Малишків і Павличків наробимо стільки скільки нам треба, – начебто заявив Павличкові секретар. – Великий поет? Ви й про себе так думаєте? Знаю! Ось ми зніmemo з Малишка депутатський значок, тоді побачимо, де подінеться великий поет»⁵⁸.

Насправді, санкції проти Малишка виявилися набагато ширшими: його твори зникли із шкільної програми, водночас із правом на обслуговування в елітній першій поліклініці четвертого управління Міністерства охорони здоров'я УРСР. Його прізвище більше не з'являлось у списку кандидатів у депутати на наступних виборах до Верховної Ради УРСР.

Проте, навіть втративши депутатський мандат, Андрій Малишко залишався активним учасником культурного та громадського життя в Радянській Україні. Він, як і раніше, продовжував писати твори, брати участь у мітингах, конференціях, літературних вечорах, тижнях літератур і діяльності СРПУ (пізніше перейменованій у СПУ). Змінюються хіба що тенденції у написанні творів поета. Хоча він продовжує як і раніше прославляти радянський устрій і партійних керівників, частина віршів присвячується винятково філософським питанням.

Висновки. Період «відлиги» надав можливість творчій інтелігенції скористатися обмеженою лібералізацією життя в СРСР. «Десталінізація», виступи щодо «антипартійної групи» дали їй змогу активніше впливати на політичне та громадське життя, відстоювати свої права, захищати надбання демократизації. Андрій Малишко, як і багато інших членів СРПУ, беззастережно підтримував курс першого секретаря М. Хрущова та брав участь у його кампаніях в різних сферах життя. Поет багато разів виступав на заходах, присвячених

⁵⁷ Бажан О. Андрій Малишко та суспільно-політичні процеси в Україні... С. 84.

⁵⁸ Павличко Д.В. Андрій Малишко (2002 р.)... С. 70.

з'їздам партії, засуджував членів «антипартійної групи», особливо колишнього секретаря ЦК КПУ Лазаря Кагановича. Також він завжди приділяв значну увагу особі Микити Сергійовича, в промовах і у віршах оспівуючи його та його політику. Водночас, підтримка з боку М. Хрущова захищала його від критики та переслідувань.

А. Малишко виступав проти політики русифікації у республіці й утисків творчої інтелігенції. Але при цьому сам брав участь у кампанії цькування лауреата Нобелівської премії Бориса Пастернака, висловлював політичні звинувачення на адресу інших письменників, літераторів, художніх діячів. прихильно ставився до кампанії М. Хрущова у сфері культури, виступаючи проти різних радянських літературних і художніх діячів.

Після приходу до влади в СРСР Леоніда Брежнєва А. Малишка більше не обирали депутатом, але він залишався активним у громадському житті республіки, беручи участь у різних знакових подіях і громадсько-культурних заходах цієї доби.

Заява про відсутність конфлікту інтересів. Автор заявляє, що не має жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплинути на результати дослідження, їх інтерпретацію та подання матеріалу в цій публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Велике торжество українського народу. *Літературна газета*. 1959. 12 травня. (№ 39 (1552)). С. 2.
До переможного кінця відстоювати справу миру і дружби народів. *Літературна газета*. 1960. 1 листопада. (№ 87 (1644)). С. 1.
Доклад Н.С. Хрущова о культе личности Сталина на XX съезде КПСС: Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. 912 с.
Гончар О.Т. Щоденники: Т. 3 (1984–1995). **Гончар О.Т.** *Щоденники у 3-х т.* Київ: Веселка, 2004. 606 с.
Малишко А. Вікно у космос відкрито! *Літературна газета*. 1961. 14 квітня. (№ 30 (1690)). С. 2.
Малишко А. Космонавтові. *Літературна газета*. 1961. 8 серпня. (№ 62 (1722)). С. 2.
Малишко А. Покликання поезії – служити народові. *Літературна газета*. 1958. 4 листопада. № 87 (1497). С. 3-4.
Малишко В.А. Тату, я люблю тебе: Пережите. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 144 с.
Мир і свободу алжирському народові! *Літературна газета*. 1958. 1 квітня. (№ 26 (1436)). С. 1.
Основний герой – сучасник. *Літературна газета*. 1959. 24 березня. (№ 25 (1538)). С. 1.
Павло Романович Попович в столиці України. *Літературна Україна*. 1962. 7 вересня. (№ 72 (1834)). С. 1-2.
Повідомлення ТАРС. *Літературна Україна*. 1962. 14 серпня. (№ 65 (1827)). С. 1.
Ширше розгортати творчу роботу. *Літературна газета*. 1953. 8 жовтня. (№ 42 (1140)). С. 2.
Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 22 «Андрій Малишко».
Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 878 «Леонід Коваленко».

Література

- Бажан О.** Андрій Малишко та суспільно-політичні процеси в Україні (друга половина 1940-х – 1960-ті роки): оцінки, судження, дії. *Красзнавство*. 2012. № 4. С. 75-87.
Ладиченко Т., Плісецький Д. Громадсько-культурна діяльність Андрія Малишка у повоєнний період (1945-1953 рр.). *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2025. Вип. 51. С. 56-62. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-51-56-62>
Ладиченко Т. Педагогічна діяльність Андрія Малишка. *Старожитності Лукомор'я*. 2026. № 1. С. 217-226. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.1.425>
Ладиченко Т., Плісецький Д. Сприйняття радянськими людьми Корейської війни 1950-1953 рр. через призму твору Андрія Малишка «Корейська поема». *Українські корєзнавчі студії. Збірник наукових праць*. 2025. Вип. 1. С. 192-201.

Павличко Д.В. Андрій Малишко (2002 р.). **Павличко Д.В.** *Поет шевченківського кореня*. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. С. 65-74.

Плісецький Д. Депутатська діяльність Андрія Малишка (1951-1967 рр.). *Консенсус*. 2026. № 1. С. 75-90. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2026-01/075-090>

Плісецький Д. Діяльність Андрія Малишка в умовах «жданівщини». *Консенсус*. 2025. № 1. С. 165-177. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/165-177>

Перше надходження – 13.04.2026

Прийнято до друку – 05.05.2026

Оприлюднено на сайті – 15.05.2026